

วราห์ โรจนวิภาต

ปราชญ์ผังธนบุรี

ผู้บันทึกประวัติศาสตร์ที่มีชีวิต

■ เสาวลักษณ์ ศรีสุวรรณ

กาเราเชื่อว่าสิ่งเล็ก ๆ ที่เกิดขึ้นในชีวิตประจำวันในอดีต อาจคือประวัติศาสตร์หน้าหนึ่งในอนาคต

เหตุการณ์วันที่ ๒๐ กันยายน พ.ศ. ๒๕๖๖ ก็คงเป็นประวัติศาสตร์เล็ก ๆ ในสักวันหนึ่ง...

ราว ๑๐ โมงตรงตอนที่ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุดาร์ตน์ ขาญเลขา อดีต รองอธิการบดี และผู้อำนวยการสำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏ บ้านสมเด็จเจ้าพระเจ้าขับรถเข้ามาจอดภายในมหาวิทยาลัย ทันทีที่เปิดท้ายรถ สิ่งที่อยู่ภายในนั้นปรากฏ “ของฝากที่มีคุณค่า” ที่ตั้งใจจะนำมาฝากคุณลุงวราห์ โรจนวิภาต ปราชญ์ผังธนบุรีวัย ๘๘ ปีที่มีบ้านอยู่ฝั่งตรงข้ามมหาวิทยาลัย

ระยะทางที่เราจะเดินลัดเลาะข้ามคลองไปไม่ได้ไกลมากนัก แต่น้ำหนักของ ของฝากและแดดที่แผดเผาจะทำให้เราเหนื่อยจนหิดขึ้นคอได้ อาจารย์สุดาร์ตน์ พยายามมองหาความช่วยเหลือจาก รปภ. ที่อยู่แถวนั้น แต่พบว่าเขาก็ทำงานง่วน อยู่ เลยจำต้องเรียกเพื่อนร่วมทางหญิงคนเดียวมาช่วยกันแบกของฝากขึ้นพิเศษนี้

มันคือมะพร้าวผิวเขียวสายนับสิบลูก!!! ที่มีน้ำหนักรวม ๒๐ กิโลกรัม

เพื่อนร่วมทางได้แต่อุทานอยู่ในใจ ซาบซึ้งในพลังความรักและศรัทธาที่ อาจารย์สุดาร์ตน์มีต่อคุณลุงวราห์ว่า “หนักแน่นมั่นคงและจริงใจเหลือประมาณ อย่างแน่นอน” ผู้หญิงสองคนที่คนหนึ่งก็อยู่ในวัย ๗๐ อีกคนก็ไม่ได้อยู่ในวัยสาวแล้ว

ช่วยกันหิ้วถุงมะพร้าวคนละข้าง ช่วงข้ามคลองแคบ ๆ หญิงที่อายุน้อยกว่าจะช่วยยกคนเดียวแล้วรีบเร่งฝีเท้าให้ผ่านไปไว ๆ และบางช่วงก็ต้องวางมะพร้าวลงก่อน เพราะหญิงที่อายุมากกว่าเกิดความไม่แน่ใจว่าบ้านของคุณลุงวราทอยู่ไหนในซอยไหน และขอตัวเดินไปส่องตามตรอกซอกซอยสักครู่ ถ้านี้เป็นละครชุดคอม สถานการณ์ที่เราต้องผ่านไปให้ได้คือ การผจญภัยเล็ก ๆ เพื่อไปให้ถึงบ้านคุณลุงวราท

ในที่สุด เราก็พบป้ายชื่อคุณลุงวราทที่ติดไว้หน้าปากซอย คาดว่าคงมีผู้คนแวะเวียนไปหาท่านอยู่ตลอด แม้ว่าบ้านของท่านจะตั้งอยู่ริมคลองบางหลวงที่มีบ้านผู้คนตั้งอยู่หนาแน่น แต่ลักษณะที่สวยงามของบ้านขนมปังขิงซึ่งตกแต่งด้วยไม้ฉลุ ลวดลายต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นที่ชายคา ช่องลม หรือราวระเบียง ก็ทำให้ทราบว่าเป็นบ้านหลังนี้มีความพิเศษบางอย่าง

คุณลุงวราทประทับใจของฝากของอาจารย์สุดารัตน์เป็นอย่างมาก ท่านเคยบอกไว้ว่าไม่ต้องซื้อขนมมณเฑียรมาฝาก เนื่องด้วยท่านมีปัญหาสุขภาพ อาจารย์สุดารัตน์จึงพยายามคิดหาของฝากที่ดีต่อสุขภาพของผู้ใหญ่ที่เคารพ จึงเป็นที่มาที่เราแบกมะพร้าวไปฝากท่านในวันนี้

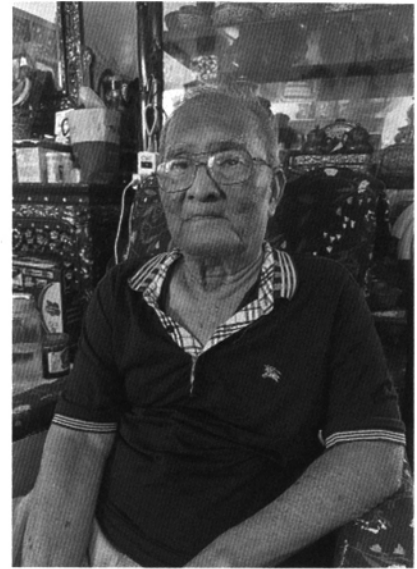
พื้นที่กระดานบนบ้านของคุณลุงวราทเย็นสบายน่านั่ง เราสองคนนั่งสนทนากับท่านด้วยบรรยากาศที่ผ่อนคลาย กวาดสายตาไปทางไหนของบ้านก็เห็นแต่ของเก่าโบราณที่ประมาณค่ามิได้ ไม่ว่าจะเป็นเครื่องลายคราม ตุ้มโต๊ะที่แกะสลักอย่างวิจิตร หุ่นกระบอกไทยที่สวยงามละลานตาไปหมด ดูเหมือนข้าวของในบ้านของคุณลุงวราทจะเก็บความทรงจำในอดีตไว้อย่างแน่นหนา แทบจะทุกอณูมีเรื่องราวที่แค่เล่าเพียงนิดก็จะเชื่อมโยงไปถึงอะไรต่อมิอะไรอีกมากมาย

เรื่องเล่าของท่านล้วนมีชีวิตชีวา เพราะมาจากการสัมผัสพบเห็นด้วยตาตนเอง ไม่ได้อ่านจากหนังสือหรือฟังเรื่องเล่ามาแต่เพียงอย่างเดียว

อาจารย์สุดารัตน์เล่าให้ฟังก่อนเราไปพบท่านว่า คุณลุงวราท คือหนึ่งในปราชญ์ท้องถิ่นฝั่งธนบุรี เป็นผู้รอบรู้ แม่นยำเรื่องราวในอดีตตั้งแต่คุณลุงจำความได้ เพราะเป็นชาวฝั่งธนบุรีโดยกำเนิด เกิดและเติบโตที่บ้านพักซึ่งอดีตเคยเป็นที่ว่าการอำเภอบางกอกใหญ่ เวลาผ่านไปหลายสิบปีจนถึงตอนนี้ท่านก็ยังคงอาศัยอยู่ที่บ้านพักหลังนี้ซึ่งตั้งอยู่ริมคลองบางหลวง และยังคงสร้างคุณประโยชน์ด้านประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมให้สังคมตลอดมา โดยเฉพาะประวัติศาสตร์ท้องถิ่นฝั่งธนบุรี ไม่ว่าจะเป็นเรื่องบุคคล วิถีชีวิต หรืออาคารสถานที่ คุณลุงวราทสามารถเล่าเรื่องจนผู้ฟังมองเห็นภาพได้อย่างชัดเจน และสามารถเขียนบรรยายได้อ่านน่าอ่าน คุณลุงจึงเป็น “ปราชญ์” ที่เพียบพร้อมในความเป็นผู้รอบรู้ และเป็นทั้งนักคิด นักจำ นักพูด และนักเขียนที่ทรงคุณค่า

แม้วัย ๘๘ ปีจะทำให้สายตาของท่านฝ้าฟาง และเคลื่อนไหวร่างกายได้ช้าลงมาก แต่ความทรงจำเกี่ยวกับอดีตของท่านยังชัดเจน เมื่อย้อนเล่าถึงคลองบางหลวง ถิ่นฐานบ้านเกิดซึ่งเป็นคลองที่มีบ้านเรือนข้าราชการเรียงรายกันเต็มไปหมด

คุณลุงวราทเล่าว่าคลองบางหลวงหรือคลองบางกอกใหญ่เมื่อ ๖๐ ปีก่อนมีน้ำใสสะอาด ชาวบ้านริมฝั่งคลองใช้สอยกินได้ หากเป็นฤดูหนาว ช่วงเช้าน้ำจะขึ้นเต็มฝั่ง น้ำในลำคลองจะเป็นโอลอยตัวขึ้นผิวน้ำกลายเป็นหมอก บางครั้งหมอก

“ คุณลุงวราท คือหนึ่งในปราชญ์ท้องถิ่นฝั่งธนบุรี เป็นผู้รอบรู้ แม่นยำเรื่องราวในอดีตตั้งแต่คุณลุงจำความได้ เพราะเป็นชาวฝั่งธนบุรีโดยกำเนิด เกิดและเติบโตที่บ้านพักซึ่งอดีตเคยเป็นที่ว่าการอำเภอบางกอกใหญ่ ”

หนาจนมองไม่เห็นฝั่งตรงข้าม หน้าหนาวก็จะชุมเป็นพิเศษ ชาวบ้านที่ดำนน้ำแก่งจะด่าลงไปแถวโคนเสาไฟบ้าง เสาบ้านที่อยู่ในน้ำบ้าง เพื่อค้นหากุ้งตัวโต ๆ อย่างกั้งกัมกรามนำมาทำอาหาร หากเป็นหน้าฝน ฝนตกหนักมาก ชาวบ้านนิยมรอน้ำฝนไว้ดื่มกิน เพราะสะอาดกว่าน้ำในคลอง

ภาพบรรยากาศคลองบางหลวงที่คุณลุงวราห์เล่าชวนให้นึกถึงนวนิยายเรื่องคู่กรรม ตอนอังศุมาลินดำนน้ำลงไปจับกุ้ง ต่างกันแค่คลองที่นางเอกในนวนิยายดำลงไปนั้นเป็นคลองบางกอกน้อยเท่านั้น แต่ดูเหมือนวิถีชีวิตของคนริมคลองในช่วงเวลานั้นไม่ได้แตกต่างกันมากนัก

ระหว่างการสนทนาคุณลุงวราห์หยิบหนังสือ “วัยเก่าเล่าเรื่อง@ฝั่งธนฯ” ที่ท่านเป็นผู้เขียนมาให้เราอ่าน ทำให้เห็นภาพวิถีชีวิตของผู้คนในยุคหนึ่งได้แจ่มชัดยิ่งขึ้น โดยเฉพาะเมื่อท่านเล่าถึงที่มาของบ้านตนเอง ซึ่งในสายตาของเรามีความเป็นมาที่ไม่ธรรมดาเลยทีเดียว

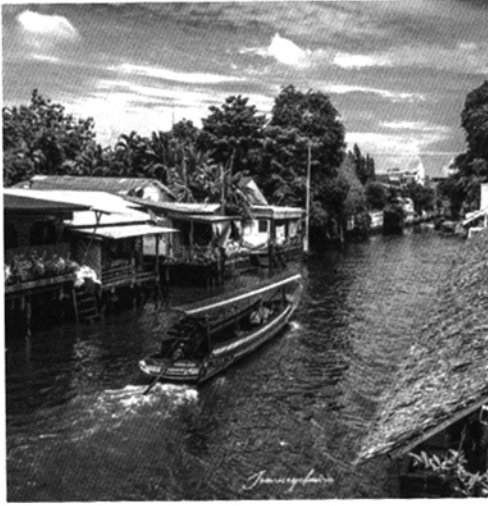
บ้านที่ท่านอาศัยมาตั้งแต่เกิดจนถึงวันนี้ อดีตคือที่ว่าการอำเภอบางกอกใหญ่ และต่อมาเป็นกิ่งอำเภอบุพผาราม แล้วไปรวมกับอำเภอบางยี่เรือ

นายอำเภอคนสุดท้ายของกิ่งอำเภอบุพผารามคือ ขุนสง่าบุรี (สง่า โรจนวิภาต) ซึ่งเป็นคุณพ่อของคุณลุงวราห์ เมื่อยุบกิ่งอำเภอไปแล้วและหมดความจำเป็นจะต้องใช้สถานที่ ทางราชการได้บอกขายสถานที่นี้กับเอกชน โดยมีเงื่อนไขว่าเมื่อผู้ซื้อซื้อได้แล้วให้รื้อออกไป คุณพ่อของคุณลุงวราห์ได้เข้าไปขอรื้อกับเจ้าพระยามุขมนตรี (อวบ เปาโรหิตย์) ว่าตัวท่านไม่มีบ้านอยู่ หากซื้อแล้วขอไม่รื้อ เจ้าพระยามุขมนตรียอมตามที่ขอ และซื้อขายกันในราคา ๑๖๐ บาท ส่วนที่ดินได้ขอเช่าจากกรมรักษาที่หลวง ปัจจุบันเรียกกรมธนารักษ์ เมื่อโรงเรียนบ้านสมเด็จพระยาได้ขยายพื้นที่สร้างโรงเรียน ทำให้มีประชาชนได้รับความเดือดร้อนหลายราย คุณพ่อของคุณลุงวราห์จึงแบ่งปันที่ว่างโดยรอบอำเภอทั้งด้านหน้าด้านหลังให้คนเหล่านั้นได้อยู่อาศัย แบ่งให้เป็นสิทธิ์ขาด และทางเดินรอบ ๆ ตัวอำเภอได้ใช้เป็นทางเข้า-ออก ปิดกันไม่ได้

เรื่องราวของชีวิตผู้คนในคลองบางหลวงมีหลายแง่มุม คุณลุงวราห์เล่าให้เห็นภาพว่า ชีวิตประจำวันของคนสองฝั่งคลอง ตอนเช้าจะมีเรือลำเล็ก ๆ ขายเป็นจำพวกหมู ปลา หอยแมลงภู่ หอยกะพง เลือดหมู ถั่วอก เร่ขายในท้องน้ำ เพื่อให้ชาวบ้านซื้อไปประกอบอาหารอย่างง่ายให้ลูกหลานกินก่อนไปโรงเรียนและทำงาน กลางวันมีข้าวแกง กาแฟ และขนมอย่างอื่นขาย บ่ายหน่อยใครขี่เกิ๊ยไปตลาดก็มีเรือบรรทุกพืชผักสวนครัว หมู เนื้อ ปลา มาขาย ตกเย็นค้ามีข้าวต้มปลา โจ๊ก และขนมหวานประเภทขนมถาด และจำพวกแกงบวดขายตั้งแต่หัวค่ำยันตีหนึ่ง เรียกว่าของซื้อกินได้ตลอดวันตลอดคืน ส่วนการดำเนินชีวิตของชาวบ้าน ผู้ชายเป็นข้าราชการหรือทำงานนอกบ้าน ผู้หญิงเป็นแม่บ้านหรือค้าขายเล็ก ๆ น้อย ๆ ประเภทโซ่ห่วย

ในบรรดาผู้คนที่ตั้งบ้านเรือนอยู่ริมคลองบางหลวง อาทิ หลวงแจ่มวิชาสอน (แจ่ม นิยมเหตุ) และนางผิน นิยมเหตุ ผู้เป็นภรรยา ซึ่งเป็นเจ้าของยาสีฟันที่ผู้คนนิยมใช้ในยุคหนึ่งคือ ยาสีฟันพิเศษนิยมที่ยังมีจำหน่ายมาจนถึงทุกวันนี้ และสืบทอดสูตรยาสีฟันโบราณมา ๑๐๑ ปีแล้ว

คลองบางหลวง

เมื่อ ๗๐ กว่าปีก่อน ถ้ามองจากสะพานเจริญพาศน์ที่สร้างข้ามคลองบางหลวงจะเห็นบ้านหลังนี้โดดเด่น เป็นบ้านทาสีเขียวฉูดฉาด น่าว่าสวยที่สุดในคลองบางหลวง ช่วงนั้นยาสีฟันวิเศษนิยมถือเป็นสินค้ายอดนิยมและติดตลาด ในระหว่างสงครามโลกครั้งที่ ๒ ของทุกอย่างขาดแคลน ญี่ปุ่นได้ซื้อยาสีฟันวิเศษนิยมส่งให้ทหารในกองทัพใช้ ก่อให้เกิดรายได้แก่เจ้าของอย่างมหาศาล เจ้าของซึ่งมีฐานะดีอยู่แล้วก็ยังมีฐานะดีขึ้นไปอีก นับเป็นคหบดีคนหนึ่งในย่านคลองบางหลวง

เรื่องราวในประวัติศาสตร์ที่คุ้นลุ่มวราห์เล่าแล้วแล้วแต่มีชีวิตชีวา ไม่แห้งแล้งเหมือนการท่องจำมาจากในหนังสือ ทำให้ผู้ฟังอย่างเราอยากฟังแล้วฟังอีกไปเรื่อย ๆ ไม่รู้จบ ก่อนกลับวันนั้น ท่านมายืนส่งเราที่ระเบียบบ้าน พร้อมรอยยิ้มน้อย ๆ เหมือนรอคอยการมาเยือนของผู้คนที่อยากย้อนเวลากลับไปสู่อดีตอีกครั้ง

เอกสารอ้างอิง

วราห์ โรจนวิภาต. (๒๕๖๔). วัยเก่าเล่าเรื่อง@ฝั่งธนฯ. กรุงเทพฯ: สำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา.

